

RECENZIJOS

Florilegium Linguisticum. Festschrift für Wolfgang P. Schmid zum 70. Geburtstag, hrsg. von Eckhard Eggers, Joachim Becker, Jürgen Udolph und Dieter Weber, Frankfurt am Main etc., Peter Lang, 1999, 560.

Profesorius Wolfgangas P. Schmidas – plataus masto indoeuropeistas ir baltistas. 1963 m. pasirodė baltistikai labai svarbi jo monografija „Studien zum baltischen und indogermanischen Verbum“ (plg. Jono Kazlausko recenziją Blt I(1) 85–88). 1989–1999 m. išėjo trys W. P. Schmido suredaguoti tomai, skirti Kuršių Nerijos kuršininkų kalbai. Įvairias baltistikos problemas jis svarsto daugelyje savo straipsnių, baltų kalbų duomenimis gausiai remiasi, tyrinėdamas indoeuropiečių kalbų hidronimiją. Be to, W. P. Schmidas yra vienas pirmųjų Vakarų Europos baltistų, pralaužusių tuometinę „geležinę uždangą“ ir nuo 1970 m. reguliariai atvykstančių į Vilniuje bei Rygoje rengiamus tarptautinius baltistų forumus. Maždaug nuo to laiko ligi šiol jis plačiai bendradarbiauja Jono Kazlausko įkurtoje „Baltisticoje“.

Labai džiugu, kad savo Profesorių taip gerbia jo mokiniai Vokietijoje. 1994 m. jie išleido didelį W. P. Schmido rinktinių raštų tomą „Linguisticae scientiae collectanea“ (žr. Vytauto Mažiulio recenziją Blt XXX(1) 107–108), o 1999 m. indoeuropeistų ir baltistų bendruomenė sulaukė dar vienos jų W. P. Schmidui dedikuotos dovanos – puikaus Festschrifto.

Šio leidinio pradžioje (p. XI–XIII) toliau tęsiama jau anksčiau minėtuose rinktiniuose raštuose pradėta W. P. Schmido darbų bibliografija: nurodyti jo darbai, pasirodę 1994–1999 m. Net du čia minimi W. P. Schmido straipsniai išspausdinti „Baltisticos“ XXXIII tome: „Das baltische Zentrum in der alteuropäischen Hydronymie (p. 145–153), „Altpreuussisch-Lettische Sprachbeziehungen“ (p. 199–208).

Toliau spausdinama 40 įvairių šalių mokslininkų straipsnių. Dalis jų specialiai skirti baltistikai.

Pažymėtina, kad čia spausdinamas ir vienas Lietuvos baltistų – Vytauto Mažiulio – straipsnis (p. 321–322). Jame plėtojama jau ankstesniuose profesoriaus darbuose¹ minėta hipotezė: pagal ją bl. **uaserā* ir sl. **uesnā* kilę iš ide. **uesr/uesn*, kuris kadaise reiškė ne tik ‘pavasarij’, kaip ilgą laiką buvo teigiama, o apskritai šiltą metų laiką, apimančią ir pavasarij, ir vasarą; tai galėjęs būti formanto *-r/-n- veiksmo pavadinimas, padarytas iš ide. *(a)*ues-* ‘šildančiai šviesti’ (plg. lie. *aušti*)².

Michaelis J o b a s (p. 251–266) lietuviško žodžio *smākras* kilmę veda iš ide. **smek-/smok-*³ (plg. s.air. *smech* ‘smakras’), kuris iš pradžių turėjęs reikšmę ‘barzda’. Šis žodis ‘smakrą’, manoma, ėmęs žymėti vėliau. Tam galėjusi turėti įtakos baltų, slavų, germanų ir italikų kalbų inovacija **bhar(s)dhā* ‘barzda’. Tiesa, pastarojo žodžio daryba bei kilmė ligi galo irgi neišaiškinta⁴.

Wojciechas S m o c z y ŋ s k i s (p. 425–435) pateikia naują žodžio lie. *lokys*, la. *lācis* kilmės versiją. Jis mano, kad tai esąs afikso *-(i)jo- veikėjo pavadinimas, padarytas iš ide. veiksmožodžio **leh₂k-* (plg. lo. *lacero* ‘draskau, plėšau’, gr.

¹ Žr. dar V. M a ž i u l i s, Prūsų kalbos etimologijos žodynas [toliau – PKEŽ], I, Vilnius, 1988, 173–174.

² Čia galima priminti, kad ir lie. *aušrà* gali būti galūne **-ā* išplėstas senas r-kamienis veiksmo pavadinimas, žr. S. A m b r a z a s, Daiktavardžių darybos raida. Lietuvių kalbos veiksmožodiniai veidiniai [toliau – DDR], Vilnius, 1993, 68 ir lit.

³ Manoma, kad baltų, albanų, indoiranėnų, armėnų, hetitų kalbose jis buvęs išplėstas formantu **-r-* (plg. dar W. P o r z i g, Die Gliederung der indogermanischen Sprachgebiets, Heidelberg, 1954, 181), nors nepaaiškinami tokio išplėtimo motyvai.

⁴ Plg. dar B. H. Т о п о р о в, Прусский язык. Словарь [toliau – ПЯ] (A-D), Москва, 1975, 240–242; M a ž i u l i s PKEŽ I 150–151 ir lit.

λακιστός 'suplėšytas' ir t. t.). Iš tiesų baltų kalbose su būdvardžių afiksu **(i)io-* gana seniai imta daryti veikėjų pavadinimus (plg. A m b r a z a s DDR 169–170). Tačiau kol kas nepateikta jokių duomenų, rodančių, kad veiksmazodis **leh₂k-* egzistavo baltų kalbose. Kita vertus, W. Smoczyński pagrįstai kritikuoja tradicinę (plg. F r a e n k e l LEW 384–385) baltų kalbų lokio pavadinimo siejimą su pr. *tlāku* 'kulia' (drischt) III 89₂ (panašiai ir Mažiulis PKEŽ II 221–222; IV 196). Vjačeslavas Ivanovas⁵ ir kai kurie kiti tyrinėtojai (plg. Т о п о р о в П Я (К–Л) 72–77; Mažiulis PKEŽ II 223) mano, kad bl. **tlāk-* 'lokys' kilęs iš indoeuropietiško lokio pavadinimo, plg. het. *hartaggaš*, gr. ἄρκτος ir t. t. Šią hipotezę sustiprino Stevenas R. Youngas⁶ ir Simas Karaliūnas⁷, iškėlęs mintį, jog iš to paties ide. lokio pavadinimo kilęs ir lie. *irštva* 'lokio guolis'. Vis dėlto lieka ne visai aišku, kaip iš bl. **tlāk-* kilo lie. *lokys*. Tad naujų alternatyvų kėlimas yra sveikintinas dalykas.

Labai įdomus Leszeko Bednarczuko (p. 21–24) bandymas susieti Ptolemajaus minimą genties, gyvenusios prie Vyslos, vardą Σούλωνες su prūsų kalbos toponimais *Solow*, *Salow*, *Salwon*, *Sallewen* ir kt. bei pr. *salus* 'upokšnis' (Regenbach) E 63. Pažymėtina, kad šaknį *sal-* turi nemaža baltiškų vandenvardžių (kai kurie iš jų labai senoviški, pvz., lie. *Sālantas*)⁸, o iš vandenvardžių baltų kalbose dažniausiai ir atsiranda etnonimai (plg. A. Vanagas, LKK XX, 1980, 15 tt. ir lit., o dėl priesagos *-ava/-uva* kilmės žr. V. Mažiulis, Blt III(1), 1967, 40–41). Tiesa, prūsų gentivardis **salava* niekur daugiau, rodos, neminimas.

⁵ Вяч. В. Иванов, Общеиндоевропейская, праславянская и анатолийская языковые системы (сравнительно-типологические очерки), Москва, 1965, 31–34 (plg. dar V. Ambrazas, Blt III(1) 118).

⁶ S. R. Young, 'Bear' in Baltic, – Journal of Baltic Studies, XXII(3), 1991, 241–244.

⁷ S. Karaliūnas, PIE **h₂rtk'o* 'bear' in Baltic, – Analecta Indoeuropaea Cracoviensia Ioannis Safarewicz memoriae dicata, Cracoviae, 1995, 189–196.

⁸ P. Skardžius, Rinktiniai raštai, IV, Vilnius, 1998, 902–903; A. Vanagas, Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas [toliau – LHEŽ], Vilnius, 1981, 287–289 ir lit.

Rosemarie Lühr (p. 299–312) pateikia hipotezę, pagal kurią afiksai **-ī*, **-iā*, **-ijā*, **(i)ē* kilę iš vieno bendro šaltinio ir iš pradžių buvę vartojami abstraktams daryti. Hipotezė kelia kai kurių abejonių. Darybos galūnės **(i)ē* pirminė funkcija iš tiesų galėjo būti abstraktų daryba, o *nominina feminina* su ja imta daryti vėliau, jau baltų kalbose (plg. Lt 3(15), 1993, 42–43). Bet pati darybos galūnė **(i)ē* gali būti kilusi ne iš **-ijā*, kaip mano šio straipsnio autorė ir nemaža dalis kitų tyrinėtojų, o iš **-i/-ei/-oi-*⁹. Be to, jau seniai keliamas mintis, kad su **-ī* (taip pat ir su **-ijā*) iš pradžių buvo daromi kuopiniai pavadinimai¹⁰. Antai kuopinės prigimties gali būti pr. *mary* 'marios' (Hab) E 65, *plauty* 'plaučiai' (Lunge) E 126, *sary* 'žarijos' (Glut) E 43¹¹, tokios lietuvių kalbos skaitvardžių formos kaip *trý-lika* (Schmidt PIN 42), *ketveri*¹².

Henrikas Birnbaumas (p. 25–31) svarsto, ar veikė vadinamasis Winterio dėsnis baltų ir slavų kalbose (jų prozodijoje).

Pietro U. Dini (p. 63–86) apžvelgia įvairias Renesanso laikų baltų kalbų kilmės teorijas. Šiai labai mažai ligi šiol tyrinėtai paleokomparatyvistikos sričiai jis yra paskyręs nemažą kitų straipsnių¹³.

Baltistams įdomūs ir kai kurie kiti straipsniai.

⁹ Žr. H. Kronasser, Die lateinischen Nominativa auf *-ēs*, – IF LXVII, 1942, 85–99; Vergleichende Laut- und Formenlehre des Hethitischen, Heidelberg, 1956, 109; W. R. Schmalstieg, Indo-European linguistics. A new synthesis, University Park-London, 1980, 31–33; Old Prussian *giwei* and Baltic **-ē* stem nouns, – Colloquium Pruthenicum secundum, Kraków, 1998, 153–157.

¹⁰ Plg. J. Schmidt, Die Pluralbildung der indogermanischen Neutra [toliau – PIN], Weimar, 1889; H. Hirt, Zur Bildung auf *-ī* im Indogermanischen, – IF XXXI, 1912, 18 tt.; J. Kuryłowicz, The inflectional categories of Indo-European, Heidelberg, 1964, 219; Т. В. Гамкрелидзе, Вяч. В. Иванов, Индоевропейский язык и индоевропейцы, I, Тбилиси, 1984, 284–285, 374–375; Mažiulis PKEŽ II 186 ir kt.

¹¹ Schmidt PIN 45–46; V. Mažiulis, Prūsų kalbos paminklai, II, Vilnius, 1981, 287, 307, 327; S. Ambrazas, Blt XXX(1), 1995, 61 tt.

¹² W. Smoczyński, Studia bałto-słowiańskie, 1, Wrocław etc., 1989, 61–69.

¹³ Kai kurie iš jų išspausdinti „Baltisticoje“, plg. P. U. Dini, Baltų kalbos bei kultūros Rina-

λακιστός 'suplėšytas' ir t. t.). Iš tiesų baltų kalbose su būdvardžių afiksais **(i)io-* gana seniai imta daryti veikėjų pavadinimus (plg. A m b r a z a s DDR 169–170). Tačiau kol kas nepateikta jokių duomenų, rodančių, kad veiksmazodis **leh₂k-* egzistavo baltų kalbose. Kita vertus, W. Smoczyński pagrįstai kritikuoja tradicinį (plg. F r a e n k e l LEW 384–385) baltų kalbų lokio pavadinimo siejimą su pr. *tlāku* 'kulia' (drischt) III 89₂ (panašiai ir M a ž i u l i s PKEŽ II 221–222; IV 196). Vjačeslavas Ivanovas⁵ ir kai kurie kiti tyrinėtojai (plg. Т о п о р о в ПЯ (К–Л) 72–77; M a ž i u l i s PKEŽ II 223) mano, kad bl. **tlāk-* 'lokys' kilęs iš indoeuropietiško lokio pavadinimo, plg. het. *hartaggaš*, gr. ἄρκτος ir t. t. Šią hipotezę sustiprino Stevenas R. Youngas⁶ ir Simas Karaliūnas⁷, iškėlęs mintį, jog iš to paties ide. lokio pavadinimo kilęs ir lie. *irštva* 'lokio guolis'. Vis dėlto lieka ne visai aišku, kaip iš bl. **tlāk-* kilo lie. *lokys*. Tad naujų alternatyvų kėlimas yra sveikintinas dalykas.

Labai įdomus Leszeko Bednarczuko (p. 21–24) bandymas susieti Ptolemajaus minimą genties, gyvenusios prie Vyslos, vardą Σούλωνες su prūsų kalbos toponimais *Solow*, *Salow*, *Salwon*, *Sallewen* ir kt. bei pr. *salus* 'upokšnis' (Regenbach) E 63. Pažymėtina, kad šaknį *sal-* turi nemaža baltiškų vandenvardžių (kai kurie iš jų labai senoviški, pvz., lie. *Sālantas*)⁸, o iš vandenvardžių baltų kalbose dažniausiai ir atsiranda etnonimai (plg. A. V a n a g a s, LKK XX, 1980, 15 tt. ir lit., o dėl priesagos *-ava/-uva* kilmės žr. V. M a ž i u l i s, Blt III(1), 1967, 40–41). Tiesa, prūsų gentivardis **salava* niekur daugiau, rodos, neminimas.

⁵ Вяч. В. И в а н о в, Общеиндоевропейская, праславянская и анатолийская языковые системы (сравнительно-типологические очерки), Москва, 1965, 31–34 (plg. dar V. A m b r a z a s, Blt III(1) 118).

⁶ S. R. Young, 'Bear' in Baltic, – Journal of Baltic Studies, XXII(3), 1991, 241–244.

⁷ S. Karaliūnas, PIE **h₂rtk'o* 'bear' in Baltic, – Analecta Indoeuropaea Cracoviensia Ioannis Safarewicz memoriae dicata, Cracoviae, 1995, 189–196.

⁸ P. Skardžius, Rinktiniai raštai, IV, Vilnius, 1998, 902–903; A. Vanagas, Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas [toliau – LHEŽ], Vilnius, 1981, 287–289 ir lit. .

Rosemarie Lüh r (p. 299–312) pateikia hipotezę, pagal kurią afiksai **-ī*, **-iā*, **-ijā*, **(i)ē* kilę iš vieno bendro šaltinio ir iš pradžių buvę vartojami abstraktams daryti. Hipotezė kelia kai kurių abejonių. Darybos galūnės **(i)ē* pirminė funkcija iš tiesų galėjo būti abstraktų daryba, o *nomina feminina* su ja imta daryti vėliau, jau baltų kalbose (plg. Lt 3(15), 1993, 42–43). Bet pati darybos galūnė **(i)ē* gali būti kilusi ne iš **-ijā*, kaip mano šio straipsnio autorė ir nemaža dalis kitų tyrinėtojų, o iš **-i/-ei/-oi-*⁹. Be to, jau seniai keliama mintis, kad su **-ī* (taip pat ir su **-ijā*) iš pradžių buvo daromi kuopiniai pavadinimai¹⁰. Antai kuopinės prigimties gali būti pr. *mary* 'marios' (Hab) E 65, *plauty* 'plaučiai' (Lunge) E 126, *sary* 'žarijos' (Glut) E 43¹¹, tokios lietuvių kalbos skaitvardžių formos kaip *trý-lika* (S c h m i d t PIN 42), *ketveri*¹².

Henrikas Birnbaumas (p. 25–31) svarsto, ar veikė vadinamasis Winterio dėsnis baltų ir slavų kalbose (jų prozodijoje).

Pietro U. Din i (p. 63–86) apžvelgia įvairias Renesanso laikų baltų kalbų kilmės teorijas. Šiai labai mažai ligi šiol tyrinėtai paleokomparatyvistikos sričiai jis yra paskyręs nemaža kitų straipsnių¹³.

Baltistams įdomūs ir kai kurie kiti straipsniai.

⁹ Žr. H. Kronasser, Die lateinischen Nominativa auf *-ēs*, – IF LXVII, 1942, 85–99; Vergleichende Laut- und Formenlehre des Hethitischen, Heidelberg, 1956, 109; W. R. Schmalstieg, Indo-European linguistics. A new synthesis, University Park-London, 1980, 31–33; Old Prussian *giwei* and Baltic **-ē* stem nouns, – Colloquium Pruthenicum secundum, Kraków, 1998, 153–157.

¹⁰ Plg. J. Schmidt, Die Pluralbildung der indogermanischen Neutra [toliau – PIN], Weimar, 1889; H. Hirt, Zur Bildung auf *-ī* im Indogermanischen, – IF XXXI, 1912, 18 tt.; J. Kuryłowicz, The inflectional categories of Indo-European, Heidelberg, 1964, 219; Т. В. Гамкрелидзе, Вяч. В. И в а н о в, Индоевропейский язык и индоевропейцы, I, Тбилиси, 1984, 284–285, 374–375; M a ž i u l i s PKEŽ II 186 ir kt.

¹¹ Schmidt PIN 45–46; V. M a ž i u l i s, Prūsų kalbos paminklai, II, Vilnius, 1981, 287, 307, 327; S. A m b r a z a s, Blt XXX(1), 1995, 61 tt.

¹² W. Smoczyński, Studia bałto-słowiańskie, 1, Wrocław etc., 1989, 61–69.

¹³ Kai kurie iš jų išspausdinti „Baltisticoje“, plg. P. U. Din i, Baltų kalbos bei kultūros Rina-